

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра державно-правових дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

« 29 » серпня 2024 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
галузь знань:	08 Право
спеціальність:	081 Право
освітньо-професійна програма:	Право
вид дисципліни:	обов'язкова
факультет:	юридичний

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету
«28» серпня 2024 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Владислав ДІДЕНКО, старший викладач кафедри державно-
правових дисциплін

Програму схвалено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін юридичного
факультету

Протокол від «26» серпня 2024 року № 12

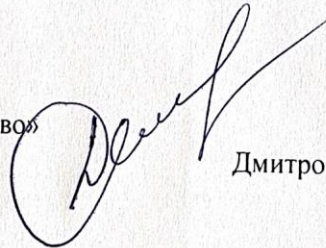
Завідувач кафедри
державно-правових дисциплін

Наталія ГРИШИНА

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський)
рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Право»
доктор юридичних наук, професор

Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від «28» серпня 2024 року № 1

Голова науково-методичної комісії

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України» відповідає освітньо-професійній програмі підготовки бакалавра спеціальності 081 Право.

Предметом вивчення історії держави і права України як історико-правової науки і навчальної дисципліни є такі суспільні явища як держава та право українського народу в історичному розвитку, та розвиток державно-правових відносин і державно-правові інститути існуючі на території України в окремі періоди вітчизняної історії. Навчальний курс історії держави і права України має конспективний виклад історичних і загальнополітичних питань, з детальним висвітленням державно-правових проблем.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права України» є ознайомлення студентів на прикладі України з історією виникнення і розвитку головних інститутів держави і права, формування розуміння закономірностей та напрямів їхнього розвитку. Студенти мають навчитися самостійно аналізувати як окремі нормативні акти, так і більш загальні державно-правові явища. Такі знання і навички сприятимуть кращому розумінню державно-правових реалій сучасності, сутності, негативних та позитивних сторін чинного права, а також допоможуть прогнозувати їхню подальшу еволюцію.

Основною метою вивчення дисципліни «Історія держави і права України» є сприяння становленню сучасного всебічно-розвинутого висококваліфікованого фахівця-юриста; формування правових знань у студентів та умінь аналізувати нормативно-правові акти та інші документи; вироблення навичок самостійного аналізу державно-правових явищ, умінь застосовувати отримані знання при оцінці конкретного державно-правового явища.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія держави і права України» є формування у студентів вмінь та навичок, які ставляться перед правознавцями на сучасному етапі розвитку українського суспільства, а саме:

ЗК 1 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 11 - здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК13 - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК 14 - цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

СК2 - Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів; **СК**

3 - Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК 4 - Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини;

СК 11 - здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти;

СК 13 - здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності;

1.3. Кількість кредитів – 6

1.4. Загальна кількість годин – 180

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
48 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
48 год.	4 год.
Самостійна робота	
84 год.	170 год.
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

ПРН 1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

ПРН 2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

ПРН 7. Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

ПРН 8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

ПРН 18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи. **ПРН 20.** Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Держава і право України від найдавніших часів до середини ХVІХ століття

Тема 1. Історія держави і права України як наука та навчальна дисципліна.

Предмет історії держави та права України як гуманітарної науки та навчальної дисципліни. Місце історії держави та права України в системі гуманітарних наук та навчальних дисциплін.

Методологія викладу і вивчення. Основні теоретичні напрямки історико-правової науки. Сутність і походження держави і права. Типи державно-правового розвитку. Періодизація курсу історії держави і права України, історіографія.

Тема 2. Держава і право України в найдавніші часи.

Переддержавні форми цивілізації на території сучасної України: розпад первіснообщинного ладу (причини, етапи); археологічні культури; формування передумов виникнення права у землеробських племен Подніпров'я (І тисячоліття до н.е.).

Право Скіфських ранньодержавних утворень: Велика (VII-III ст. до н.е.) та Мала (Кримська) Скіфія (III ст. до н. е. - III ст. н.е.); джерела права (звичаєве право, правова думка). Основні риси права (державного, цивільного, кримінального, процесуального). Початкові форми рецепції права.

Тема 3. Рабовласницькі державні утворення та їх права на території Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. — III ст. н. е.).

Формування та розвиток античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї кін. VII ст. до н.е. – перш. пол. VI ст. н.е.: поліси; Боспорське царство; нормативні основи колонізації; звичаєве право, нормативні акти, використання досягнень античної правової думки).

Риси державного права античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): правовий статус населення (політи, неповноправне населення, раби); форми державного правління, державного устрою та режиму; органи державної влади, управління та судоустрій.

Нормативне регулювання цивільно-правових відносин в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.): зобов'язальне право; сімейні правові відносин; спадкове право.

Поняття злочину, його суб'єкти та об'єкти; види злочинів; мета та види покарань в античних державах Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.)

Основні риси форми та суб'єкти процесу; стадії процесу, види доказів в процесуальному праві античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.):

Охорона громадського порядку та протидія злочинності у скіфських ранньодержавних утвореннях, в античних держав Північного Причорномор'я; правоохоронні органи античних держав; поєднання правоохоронної та інших виконавчих функцій; здійснення нагляду за дотриманням законності; контроль за дотриманням норм моралі; діяльність податкових органів.

Тема 4. Ранньофеодальна держава Київська Русь.

Розселення східних слов'ян на території України. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів — Антське царство (кінець IV — початок VII ст.). Об'єднання союзів племен і створення союзу слов'янських племен під назвою “Русь” (VII ст.). Утворення ядра давньоруської державності — своєрідної федерації князівств Руська земля (VII–IX ст.). Об'єднання південного та північного ранньодержавних утворень у Давньоруську державу з центром у Києві. Внутрішні та зовнішні фактори консолідації слов'янських земель. Етапи державно-правового розвитку Київської Русі. Теорії походження Київської Русі, наукова неспроможність норманської теорії та політичної доктрини пантюркізму щодо походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад. Панівна верхівка суспільства: Великий князь, місцеві князі, бояри, вище духовенство. Великокнязівський домен, володіння місцевих князів, бояр, церковне землеволодіння. Правове становище вільного, напівзалежного та феодально залежного населення. Смерди, рядовичі, закупи, холопи, челядь. Особливості правового становища ізгоїв. Відмінності у правовому становищі соціальних груп міського населення. Державний лад. Центральні органи влади й управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снєми), віче. Реформи Володимира Великого. Десяткова та двірсько-вотчинна системи управління територіями. Посадники, намісники, волостелі, тіуни, вірники та ін. Система “кормління” посадових осіб. Сільська територіальна община — верв. Церква. Податкова система та військова організація. Система судових органів.

Тема 5. Право Київської Русі.

Джерела права Київської Русі: нормативні акти (закони, збірки законів „Руська Правда”); нормативні договори; формування правової системи. Державно-правова думка: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Митрополит Іларіон.

Державне право Київської Русі: правовий статус населення. Форми державного устрою та правління (ранньофеодальна імперія; палацово-доменіальна система управління; самоврядування).

Риси цивільного права у Київській Русі: право власності; зобов'язальне право; спадкове право; сімейне право.

Поняття злочину; суб'єкти та об'єкти злочину; мета та види покарань (основні риси кримінального права Київської Русі)

Джерела та основні риси державного права Русі у період роздробленості: причини роздробленості, її юридичне закріплення; правовий стан населення. Форма державного устрою та правління, її особливості у Південно-західних землях Русі. Судоустрій.

Боротьба зі злочинністю; джерела права про охоронну діяльність; князь та його повноваження; вірники, мечники, старша та молодша дружина, посадники.

Тема 6. Галицько-Волинська держава та право (XIII — друга половина XIVст.).

Утворення та становлення Галицько-Волинського князівства, як центру об'єднання земель південно-західної Русі. Місце Галицько-Волинської держави як спадкоємниці державно-правової традиції Київської Русі. Суспільний лад. Державний устрій (верховна влада князя та її обмежений характер) Дуумвірат на Галицько-Волинській землі. Боярська рада як орган управління державою. Князівські з'їзди (снєми). Віче. Місцеве управління. Посадники, волостелі, старости та ін. Судова система. Особливості правової системи.

Джерела права. Звичаєве право. Руська Правда. Князівське законодавство: князівські грамоти, заповіти, статuti тощо. Грамота князя Івана Ростиславовича 1134 р. Рукописання (заповіт) князя Володимира Васильковича 1287 р. Статутна грамота князя Мстислава Даниловича 1289 р. Церковне законодавство. Магдебурзьке право.

Тема 7. Литовсько-Руська держава та право (друга половина XIV–XVI ст.).

Утворення Литовської держави. Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського. Ліквідація автономії українських земель і перетворення їх на воєводства у складі Великого князівства Литовського. Кревська унія 1385 р., Городельська унія 1413 р., Люблінська унія 1569 р. Правовий статус українських земель того періоду.

Постанова сейму 1552 р. про “вивід шляхти”. Зміни у правовому становищі міщанства. Селяни: особисто вільні, напіввільні, невільники. Подальша соціальна диференціація селянства (тяглові, службові, селяни-ремісники, чиншові), особливості їхнього соціально-правового статусу. Великий князь. Удільні князі, їх перетворення у підданих Великого князя (привілей 1434 р.).

Норми державного права. Рецепція магдебурзького права. Церковне право. Звичаєве право. Руська Правда. Велико князівські привілеї, їхня класифікація (пожалувані, пільгові, охоронні, земські, обласні). Земські уставні грамоти. Судебник Казимира IV 1468 р. Литовські статuti 1529 і 1566 рр. Розвиток інститутів цивільного права. Сервітутне право. Право зобов'язань. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Елементи інквізиційного процесу.

Тема 8. Право Запорізького козацтва (XVI початок XVIII ст.).

Право Запорізького козацтва у XVI – на початку XVIII ст. (Стара Січ): основні риси цивільного права, кримінального права, процесуального права. Військово-адміністративне

самоврядування. Основні риси цивільного права на українських землях (серед. XIV - серед. XVII ст.): право власності, зобов'язальне право, спадкове право, сімейне право.

Кримінальне право на українських землях (серед. XIV - серед. XVII ст.): поняття злочину; суб'єкти та об'єкти злочину; кваліфікуючі ознаки злочину; види покарань.

Риси процесуального права на українських землях (серед. XIV - серед. XVII ст.)

Організаційні та правові засади охорони громадського порядку і протидії злочинності на українських землях у XIV – сер. XVII ст.: Пани-Рада, Сейм, місцеві органи; особливості правоохоронної системи за магдебурзьким правом; Запорізька Січ, її устрій; поява реєстрового козацтва.

Основні риси права Кримського Ханства (сер. XV - сер. XVIII ст.): утворення (1449 р.) та перехід під протекторат Туреччини (1478 р.); джерела права; основні риси права.

Тема 9. Військово-адміністративний устрій та право Запорізької Січі.

Основи виникнення українського козацтва. Засади формування Запорозької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Адміністративно-територіальний поділ Січі на кіші, курені та паланки. Система органів військово-адміністративної влади Запорізької Січі. Військова рада: генеральна старшина (військові начальники), кошовий отаман, військовий суддя, військовий осавул, військовий писар, курінні отамани, військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Суд і судочинство.

Правова система Запорозької Січі. Джерела права. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі. Характерні риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Особливості судового процесу. Система покарань.

Тема 10. Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої (друга половина XVI — середина XVII ст.)

Люблінська унія 1569 р. та створення Речі Посполитої. Наслідки Берестейської церковної унії. Польська експансія та її вплив на соціальну й політичну еволюцію українського суспільства. Суспільний устрій. Панівна верхівка українського суспільства як соціальна база колонізації українських земель.

Посилення політичної ролі та економіко-господарських функцій шляхти. Духовенство. Утиски православної церкви в умовах католицької експансії. Селяни: державні та приватновласницькі; особисто вільні, напіввільні та феодально залежні. Правове оформлення закріпачення українського селянства. Міське населення: міський патриціат, “поспільство” (бюргерство), міські низи (плебс). Українське козацтво. Державний лад. Державний статус королівської влади за “Артикулами“ Генріха Валуа 1572 р. Великий вальний сейм: сенат і посольська ізба. Центральне управління. Король і вищі посадові особи (маршалки, канцлер, підскарбії, гетьмани та ін.). Система органів місцевого управління: воєводи, каштеляни, старости та ін. Воєводські і повітові сеймики. Елементи самоврядування в містах. Магістрат — адміністративний і судовий орган міського самоврядування. Міська рада та міська лава.

Судова система. Сеймовий та королівський суди. Коронний та литовський трибунали. Система станово-шляхетських судів у повітах. Земські суди. Гродські суди (вищі й нижчі). Підкоморські суди. Роль замкових канцелярій у судовій системі повіту. Вотчинні (доменіальні суди). Поточні та виложені суди у самоврядних містах. Магістратські та ратушні суди. Церковні суди: духовні, доменіальні та монастирські. Рецепція Річчю Посполитою правової системи Великого князівства Литовського, що ґрунтувалася на давньокиївському праві. Литовський статут 1588 р. Постанови сейму (конституції).

Поширення на українські землі магдебурзького права. Джерела церковного права. Право власності. Правовий режим маєтків. Спадкове право. Зобов'язальне право. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Особливості застосування інквізиційного процесу на українських землях.

Тема 11. Становлення правової системи України у під час визвольної боротьби середини XVII ст.

Джерела права України періоду визвольної боротьби середини XVII ст.: звичаєве право, основні риси звичаєвого козацького права, міжнародні угоди, нормативні акти (універсали), „старі” збірки законів, канонічне право, правова думка (Б. Хмельницький, А.Кисіль).

Державне право України періоду формування національної козацької держави середини XVII ст.: правовий стан населення (селянство, міщанство, козацтво, шляхта); виборче право; державний устрій, форма правління, полково-сотенна система (визначення, структура, функції); режим; самоврядування (міст, Січі); судоустрій.

Основні зміни у праві України періоду визвольної боротьби середини XVII ст.: цивільному праві (право власності на землю); кримінальному праві (державні, військові злочини); процесуальному праві (судочинстві).

Міжнародно-правовий статус України у середині XVII ст.: правовідносини з Річчю Посполитою, Туреччиною, Молдовою, Валахією; правове оформлення протекторату Московської держави (Березневі статті, жалувані грамоти 1654 р.), історико- правові погляди на зміст та значення Переяславсько-Московського договору 1654 р.

Тема 12. Гетьманська українська держава та її право (середина XVII — кінець XVIII ст.)

Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські 1659 р. Ю. Хмельницького; Московські 1665 р. І. Брюховецького; Глухівські 1669 р. Д. Многогрішного; Конотопські 1672 р. І. Самойловича; Коломацькі 1687 р. І. Мазепи; Решетилівські 1709 р. І. Скоропадського; “Рішучі пункти” 1728 р. Д. Апостола. Спроба І. Виговського змінити державний статус Гетьманщини (Гадяцький договір 1658 р.). Суспільний устрій. Українські феодали. Знатнее військове товариство. Зростання старшинськошляхетського та монастирського землеволодіння. Зміцнення становища православного духовенства. Реєстрове козацтво та його занепад. Міщанство. Категорії селян і форми їх експлуатації. Обмеження права переходу селян. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Тема 13. Органи влади й управління Гетьманщини (середина XVII — кінець XVIII ст.)

Органи управління Українською гетьманською державою. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Судова реформа 1760–1763 рр. Земські, підкоморські та гродські (міські) суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Малоросійська колегія (1722–1727 рр.), правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.), Малоросійська колегія (1764–1786 рр.). Ліквідація автономії України.

Ліквідація Запорозької Січі (1775 р.). Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Рішення загальновійськової ради. Гетьманські статті як джерела права. Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького 1710 р. Царське законодавство. Гетьманське законодавство: універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції. Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія литовських статутів і збірників магдебурзького права. Кодифікація українського права. Процес короткий наказний, виданий при резиденції гетьманській 1734 р. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. Суд і розправа в правах малоросійських 1750 р. Книга Статут та інші права малоросійські 1764 р. Екстракт малоросійських прав 1767 р. Риси права. Право власності. Різновиди феодального землеволодіння: вотчини і держання (рангові). Зобов'язальне право. Право успадкування. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Зміни у судовому процесі. Обвинувально-змагальний та слідчий (інквізиційний) види процесу.

Тема 14. Руйнування української державності та національної правової системи у складі Російської імперії

Основні етапи знищення української державності в складі Російської імперії; ліквідація магдебурзького права; колонізація українських земель Російською імперією та її правовий режим.

Ліквідація кримськотатарської держави: правовідносини Росії з Кримським Ханством; анексія Російською імперією Кримського ханства та турецьких володінь на Півдні України (1784 р.), знищення правової системи Кримського ханства.

Карально-охоронний апарат в українських землях у XVII – першій половині XIX ст.: органи прокуратури Російської імперії на території України; слідчі органи; податкові органи; козацькі військово-охоронні формування (Дунайське, Чорноморське, Дністровське козацьке військо); регулярна поліція в Російській імперії (Преображенський приказ; організація центральної та місцевої поліції за часів Катерини II; поліцейська система Російської імперії на початку XIX ст.; центральні та місцеві поліцейські органи; організація поліцейського апарату в Україні); створення Міністерства внутрішніх справ Російській імперії: Міністерство поліції 1810 р. (особливості організації, компетенція та основні напрямки діяльності загальної поліції згідно Положенню про земську поліцію 1837 р. та Наказу чинам та служителям земської поліції).

Тема 15. Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Російської імперії (XIX — початок XX ст.)

Великі реформи 60–80-х років; особливості їх проведення на Україні. Революційна криза початку XX ст. Суспільний лад. Виникнення буржуазії та зміцнення її соціально-правового становища. Диференціація буржуазного класу. Селянство. Реформа 1837–1841 рр. Інвентарна реформа 1847–1848 рр. Зміни в соціально-правовому становищі селян унаслідок реформи 1861 р. Аграрна реформа П. Столипіна. Міське населення. Почесні громадяни. Гільдійське купецтво. Міщани. Ремісники. Фабрично-заводські робітники.

Адміністративно-територіальний устрій, органи влади й управління на українських землях. Перетворення намісництв у губернії. Генерал-губернаторства. Центральне управління. Губернські правління. Повітовий, волосний, міський апарат управління. Дворянські зібрання.

Земська реформа 1864 р., особливості її проведення в Україні. Міська реформа 1870 р. Сільське й волосне самоврядування за реформою 1861 р. Мирові посередники. Поліцейська реформа 1862 р. Військова, освітня, фінансова та інші реформи 60–80-х років. Контрреформи

80–90-х років. Державна дума та представництво в ній України.

Судочинство в дореформений період. Судова реформа 1864 р.; особливості проведення в Україні. Мирові юстиції. Окружні суди. Судочинство за участю присяжних засідателів. Судові палати. Присяжні повірені та приватні повірені. Прокуратура. Джерела права. Кодифікація права України. Звід місцевих законів губерній і областей, приєднаних від Польщі (А. Повстанський). Зібрання малоросійських прав 1807 р. Звід законів західних губерній (І. Данилович). Поширення на Україну в 1840–1842 рр. загальноімперського законодавства. Повне зібрання законів Російської імперії 1830 р. Звід законів Російської імперії 1832 р. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (нові редакції 1866, 1885 р.) Судові статuti 1864 р. Військовий статут про покарання 1867 р. Військово-морський статут 1886 р.

Надзвичайне законодавство 1905–1906 рр. та періоду війни. Виникнення галузевого законодавства. Цивільне право. Адміністративне право. Шлюбносімейне право. Кримінальне право. Зміни в цивільно-процесуальному й кримінальнопроцесуальному законодавстві.

Тема 16. Суспільний, політичний та правовий устрій на українських землях у складі Австро-Угорщини (XIX — початок XX ст.)

Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Австро-Угорська угода 1867 р., створення Австро-Угорської імперії. Суспільний лад. Магнати, шляхта, духовенство. Селянство. Скасування кріпосного права. Міське населення. Адміністративно-територіальний поділ. Органи влади й управління. Губернатор і губернське присутствіє. Становий сейм. Старости, війти, мандатори. Жупани. Революційний рух, Конституція 1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руска Рада.

Антидемократична конституція 1849 р. Крайові конституції 1850 р. Унія Австрії та Угорщини 1867 р. Дуалістична монархія. Конституція Австрії 1867 р. Відновлення в Угорщині дії Конституції 1848 р. Делегації. Рейхсрат Австрії та сейм Угорщини. Правління

намісника Галичини та крайове президентське правління Буковини. Крайові сейми Галичини та Буковини. Повітові, міські, сільські органи самоврядування. Повітові громади (гміни), повітові ради та старости. Статути Львова та Чернівців.

Суди на західноукраїнських землях: земські та городські, міські, доменіальні, комітатські, духовні. Триступенева система судів за Конституцією 1867 р.: одноособові повітові суди, колегіальні крайові (окружні) суди, колегіальний вищий крайовий суд у Львові. Найвищі судові інстанції (Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні). Спеціалізовані суди. Прокуратура. Фінансова прокуратура. Адвокатура.

Правова система. Джерела права. Характеристика галузей права. Практика апробації австрійського законодавства у Галичині. Дія австрійського законодавства на території Галичини та Буковини: Цивільний кодекс 1811 р.; Цивільно-процесуальний кодекс 1796 та 1895 рр.; Кримінальний кодекс 1803 та 1852 рр.; Кримінально-процесуальний кодекс 1853 і 1873 рр. Кримінальний кодекс Угорщини 1879 р. та запровадження його на Закарпатті.

Розділ 2. Держава і право України у новітній час (кінець XIX- початок XXI століття)

Тема 17. Державний та правовий розвиток України кінця XIX початку XX століття

Основні напрямки розвитку державно-правової системи Російської імперії, особливості її функціонування в українських губерніях на початку XX ст.: соціальноекономічні зміни в умовах імперіалізму; революція 1905-1907 років, режим військового стану на українських землях; розвиток джерел права; правова думка (програми політичних партій).

Основні риси державного (конституційного) права Російської імперії на початку XX ст.: Маніфест 17 жовтня 1905 р., Основні державні закони Російської імперії 1906 р.; правовий стан населення; виборче право; центральні та місцеві органи влади; органи самоврядування, запровадження земств на Правобережній Україні.

Основні зміни в праві українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій в умовах I Світової війни: мілітаризація державного апарату в українських землях у складі Російської імперії, Особливі наради, Союз міст, Земський союз, „Земгор”, воєннопромислові комітети; Головна Українська Рада; цивільне, адміністративне, фінансове, трудове, кримінальне та кримінально-процесуальне право Росії та Австро-Угорщини воєнної доби.

Тема 18. Відродження української національної державності у 1917-1920-тих рр.

Зміни у суспільно-політичному устрої внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції у Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6–8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату. Другий універсал Центральної Ради. Встановлення

більшовицької влади в Петрограді. Третій універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради щодо створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Реформування судочинства. Створення прокуратурії. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Тема 19. Законотворча діяльність Центральної Ради.

Перший універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату. Другий універсал Центральної Ради. Встановлення більшовицької влади в Петрограді. Третій універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий універсал Центральної Ради.

Закони “Про порядок видання законів” від 25 листопада 1917 р., “Про випуск державних кредитових білетів УНР” від 6 січня 1918 р., “Про національно-персональну автономію” від 6 січня 1918 р., “Про громадянство УНР” від 2 березня 1918 р., Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Тема 20. Українська держава в період гетьманату П. Скоропадського

Проголошення П. Скоропадського на з’їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. гетьманом України. Проголошення Української держави. Грамота до всього українського народу та закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду — Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність Місцевого управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію — козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи. Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варти. Військове будівництво.

Тема 21. Українська Народна Республіка (УНР).

Створення Директорії, організація повстання проти Гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР і ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління. Оголошення війни

Радянській Росії. Внутрішня та зовнішня політика Директорії. Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С. Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.). Державно-правовий статус Директорії за ухваленим Трудовим конгресом Законом про форму владу в Україні. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентськопарламентської республіки: закони від 12 листопада 1920 р. “Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці” та “Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки”.

Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їхні повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. “Про тимчасову організацію влади на місцях”. Судові установи. “Найвищий суд”. Закон “Про вибори і призначення мирових суддів” від 19 лютого 1919 р. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура. Законодавча діяльність Директорії. Закон “Про порядок внесення і затвердження законів в Українській республіці” від 14 лютого 1919 р. Скасування права власності на землю за Законом “Про землю в УНР” від 8 січня 1919 р. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та кримінально-правовій сферах. Закон “Про відновлення гарантій недоторканості особи на території УНР” від 28 лютого 1919 р. та факти беззаконня і репресій за Директорії. Проект нової Конституції України.

Тема 22. Західноукраїнська народна республіка

Розпад Австро-Угорської імперії. Маніфест 16 жовтня 1918 р. про перетворення Австро-Угорщини на багатонаціональну федеративну державу. Створення Української Національної Ради. Звернення Ради від 1 листопада 1918 р. “До населення міста Львова” та “Український народе!”. Проголошення ЗУНР. Передвступний договір (14 грудня 1918 р.) та Акт злуки ЗУНР і УНР (22 січня 1919 р.). Захоплення Буковини Румунією. Захоплення Закарпаття Угорщиною, а пізніше — Чехословаччиною. Польсько-українська війна. Припинення чинності Закону щодо об’єднання ЗУНР і УНР. Причини падіння ЗУНР.

Державний устрій. Українська Національна Рада та її органи: Президія, Віділ, Президент. Державний секретаріат: склад і повноваження. Закон про передання всієї повноти військової і цивільної влади Диктаторові Є. Петрушевичу. Утворення Колегії головноуповноважених і Військової канцелярії. Місцеві органи влади та управління: повітові, громадські, міські комісари та ради. Реформування судової системи. Цивільно-правова спеціалізація окружних і повітових судів. Утворення трибуналів для розгляду кримінальних справ. Окремі судові сенати другої та третьої інстанції. Правоохоронні органи: народна міліція та жандармерія. Адвокатура. Державна прокуратура. Нотаріат. Військова юстиція. Створення Української галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

“Тимчасовий Основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р. Закони “Про адміністрацію Західноукраїнської Народної Республіки” (16 листопада 1918 р.), “Про тимчасову організацію судів і судової влади” (21 листопада 1918 р.), “Про державну мову” (15 лютого 1919 р.), “Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців” (8 квітня 1919 р.). Закон про земельну реформу (14 квітня 1919 р.), зволікання з його

реалізацією. Застосування австрійського законодавства в галузях цивільного, кримінального й процесуального права.

Тема 23. Радянська державність в Україні (1917 – 1939 рр.)

Виникнення Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України — Народного Секретаріату. Місцеві ради. II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстан бюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду “Про організацію влади на місцях”. Перейменування уряду в Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад.

III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. Комбіді — надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий-квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за “Положенням” від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. “Про введення Народного суду”. Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920. Інструкція Нарком'юсту від 3 червня 1919 р. “Про судочинство”. Всеукраїнська (надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Застосування адміністративно-правових актів в управлінні державною власністю. Закон про землю від 5 лютого 1920 р. Хлібна і продовольча розкладка. Декрети від 20 лютого 1920 р. про цивільний шлюб і свободу розлучень. Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. “Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком”. Договірні відносини між УСРР і РСФРР. Утворення Союзу РСР. Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за “Положенням про

Раднарком УСРР” від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об’єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату. Адміністративно-територіальна реформа.

Кодифікація законодавства. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав. Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. і зміни до нього 1927, 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Адміністративний кодекс 1927 р. Кримінальний кодекс 1922 р.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр — область — район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах. Народні суди — основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів.

Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. “Особлива нарада” НКВС, “трійки” та “двійки” на місцях. Застосування незаконних методів слідства, проведення масових репресій. Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Посилення кримінальної репресії. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов.

Тема 24. Приєднання Західноукраїнських земель до складу УРСР

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова — Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь і Східну Галичину. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Тема 25. Україна в роки Другої світової війни (1941 – 1945 рр.)

Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості. Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України.

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони. Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни. Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за скоєння воєнних злочинів.

Тема 26. Радянська державність та право в Україні (1946 – 1991 рр.)

Повоєнний сталінський режим. Відбудова народного господарства. Членство України в ООН і розширення міжнародних зв'язків. Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Спроби вдосконалити управління народним господарством. Раднаргоспи. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни в законодавстві. Початок кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств. Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільнопроцесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільнополітичне життя. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон "Про Раду Міністрів Української РСР" від 19 грудня 1978 р. Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних суддів УРСР. Реорганізація органів державного

арбітражу. Закон СРСР “Про державний арбітраж СРСР” від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР “Про прокуратуру СРСР” від 30 листопада 1979 р. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР “Про адвокатуру СРСР” від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Виправно-трудова кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Нормативно-правове закріплення процесу курсу на «перебудову» в СРСР та УРСР (сер. 80-х – 1991 рр.): джерела права (зміни і доповнення до Конституції СРСР 1977 та УРСР 1978 рр.; джерела цивільного, шлюбно-сімейного, трудового, адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального права; Закон „Про мови в УРСР”; Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 липня 1990 року); розвиток правової думки в умовах багатопартійності; реформування цивільного та господарського законодавства.

Тема 27. Період розпаду СРСР, відродження Української державності

Становлення та розбудова незалежної України, їх конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення (1991-1996 рр.): правове оформлення розпаду СРСР; проголошення реформи державного апарату; Конституційний договір 1995 р., опрацювання та прийняття Конституції України 1996 р.

Створення національних органів охорони громадського порядку. Органи прокуратури, державної безпеки, податкові органи, адвокатура, органи юстиції України; організаційно-правові засади становлення системи МВС України; основні завдання та напрями її реформування.

Розвиток правової системи України після проголошення державної незалежності у 1991 р. Демократизація діяльності державно-владних інституцій.

Розвиток національної правової системи України (1991-1996 р.)

Тема 28. Загальні напрямки державно-правового розвитку України у 2004-2015 рр.

Політична криза 2004 р. «Помаранчева революція» в Україні. Конституційна реформа 2004 р. Трансформація форми державного правління в Україні від президентськопарламентської до парламентсько-президентської республіки.

Відміна конституційної реформи 2004 р. Конституційним Судом України. Повернення до президентсько-парламентської форми правління. Конституційна реформа 2010 р. Революція гідності 2014 р.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	інд.	с. р.		л	с	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Держава і право України від найдавніших часів до середини ХVІХ століття												
Тема 1. Історія держави і права як наука і навчальна дисципліна	5					2	6					6
Тема 2. Держава і право України в найдавніші часи	6	2	2			2	6					6
Тема 3. Рабовласницькі державні утворення та їх права на території Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. — III ст. н. е.)	6	2	2			2	6					6
Тема 4. Ранньофеодальна держава Київська Русь	6	2	2			2	8	2	2			4
Тема 5. Право Київської Русі	6	2	2			2	8	2	2			4
Тема 6. Галицько-Волинська держава та право	6	2	2			2	6					6

Тема 7. Литовсько-Руська держава та право	6	2	2			2	6					6
Тема 8. Право Запорізького козацтва у XVI – на початку XVIII ст.	6	2	2			2	6					6
Тема 9. Військово-адміністративний устрій та право Запорізької Січі.	6	2	2			2	6					6
Тема 10. Суспільнополітичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої (друга половина XVI - XVII ст.)	6	2	2			2	6					6
Тема 11. Становлення правової системи України під час визвольної боротьби середини XVII ст.	6	2	2			2	6					6
Назви розділів і тем	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 12. Гетьманська українська держава та її право (середина XVII — кінець XVIII ст.)	6	2	2			2	6					6
Тема 13. Органи влади й управління Гетьманщини (середина XVII — кінець XVIII ст.)	6	2	2			2	6					6

Тема 14. Руйнування української державності та національної правової системи у складі Російської імперії	6	2	2			2	6					6
Назви розділів і тем	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 15. Суспільнополітичний устрій та право на українських землях у складі АвстроУгорщини (кінець XIX- початок XX ст.)	6	2	2			2	6					6
Разом за розділом 1	86	28	28			30	94	4	4			86
Розділ 2. Держава і право України у новітній час (кінець XIX- початок XXI століття)												
Тема 16. Державний та правовий розвиток України кінця XIX початку XX століття	7	2	2			3	6					6
Тема 17. Відродження української національної державності у 1912-1920 роках. Утворення УНР.	7	2	2			3	6					6
Тема 18. Відродження української національної державності у 1917- 1920-тих рр.	7	2	2			3	8	2				6
Тема 19. Законодавча	7	2	2			3	6					6

діяльність Центральної Ради.												
Тема 20. Українська держава періоду Гетьманату П. Скоропадського	7	2	2			3	6					6
Тема 21. Українська Народна Республіка.	6	2	2			2	6					6
Тема 22. Західноукраїнська народна республіка.	8	2	2			4	6					6
Тема 23. Радянська державність в Україні (1917 – 1939 рр.)	7	2	3			2	8					8
Тема 24. Присднання Західноукраїнських земель до складу УРСР	10					10	8					8
Тема 25. Україна в роки Другої світової війни (1941 – 1945 рр.)	10					10	8					8
Назви розділів і тем	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 26. Радянська державність та право в Україні (1946 – 1991 рр.)	8	2	2			4	8					8
Тема 27. Період розпаду СРСР, відродження Української державності	12	4	3			5	8					8

Тема 28. Загальні напрямки державно- правового розвитку України у 2004- 2015 рр.	5					5	8					8
Разом за розділом 2	94	17	17			54	86	2				84
Всього годин	180	48	48			84	180	6	4			170

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин Денна/заочна
1	Історія держави і права в найдавніші часи	2
2.	Рабовласницькі державні утворення та їх права на території Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. — III ст. н. е.)	2
3.	Ранньофеодальна держава Київська Русь	2/2
4.	Право Київської Русі	2/2
5.	Галицько-Волинська держава та її право (XIII — друга половина XIVст.)	2
6.	Литовсько-Руська держава та її право (друга половина XIV–XVI 24р..)	2
7.	Право Запорізького козацтва у XVI – на 24р.24. XVIII 24р..	2
8.	Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій і право	2
9.	Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої (друга половина XVI - XVII ст.)	2
10.	Формування правової системи України у період визвольної боротьби середини XVII ст.	2
11.	Українська гетьманська держава та її право (середина XVII — кінець XVIII 24р..)	4
12.	Ліквідація української державності та національної правової системи у складі Російської імперії (кінець XIX- початок XX ст.)	2
13.	Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Австро-Угорщини (кінець XIX- початок XX ст.)	2
14.	Державно-правовий розвиток України у кінці (кінець XIX- початок XX ст.)	2
15.	Відродження української національної державності у 1912-1920 роках. Утворення УНР.	2

16.	Законодавча діяльність Центральної Ради.	2
17.	Українська держава періоду Гетьманату П. Скоропадського	2
18.	Українська Народна Республіка	2
19.	Західноукраїнська народна республіка.	2
20.	Радянська державність в Україні (1917-1939 рр.)	2
21.	Радянська державність та право на території України (1946-1991 рр.)	2
22.	Розпад СРСР і відродження Української незалежної держави	4
	Усього	48/4

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин, денна/заочна	Форма контролю
1.	Історія держави і права України як наука і навчальна дисципліна	2/6	Усне опитування, тестування
2.	Держава і право України в найдавніші часи	2/6	Усне опитування, тестування
3.	Рабовласницькі державні утворення та їх права на території Північного Причорномор'я	2/6	Усне опитування, тестування
4.	Ранньофеодальна держава Київська Русь, право Київської Русі	4/8	Усне опитування, тестування
5.	Галицько-Волинська держава та право	2/6	Усне опитування, тестування
6.	Литовсько-Руська держава та право	2/6	Усне опитування, тестування
7.	Право Запорізького козацтва у XVI – на початку XVIII ст.	4/12	Усне опитування, тестування
8.	Суспільно-політичний лад і право на українських землях у складі Речі Посполитої	2/6	Усне опитування, тестування

9.	Становлення правової системи України під час визвольної боротьби середини XVII	2/6	Усне опитування, тестування
10.	Гетьманська українська держава та її право (середина XVII — кінець XVIII рр..)	4/12	Усне опитування, тестування

11.	Руйнування української державності та національної правової системи у складі Російської імперії	2/6	Усне опитування, тестування
12.	Суспільно-політичний устрій та право на українських землях у складі Австро-Угорщини (XIX — початок XX ст.)	2/6	Усне опитування, тестування
13.	Державний та правовий розвиток України наприкінці XIX – на початку XX століття	2/6	Усне опитування, тестування
14.	Відродження української національної державності у 1917-1920 р. Утворення УНР.	3/6	Усне опитування, тестування
15.	Законодавча діяльність Центральної Ради.	3/6	Усне опитування, тестування
16.	Українська держава періоду Гетьманату П. Скоропадського	3/6	Усне опитування, тестування
17.	Українська Народна Республіка.	3/6	Усне опитування, тестування
18.	Західноукраїнська народна республіка та її право	3/6	Усне опитування, тестування
19.	Радянська державність в Україні (1917 – 1939 рр.)	3/8	Усне опитування, тестування
20.	Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР	10/8	Усне опитування, тестування

21.	Україна в роки Другої світової війни (1941 – 1945 рр.)	10/8	Усне опитування, тестування
22.	Радянська державність та право в Україні (1946 – 1991 рр.)	4/8	Усне опитування, тестування
23.	Період розпаду СРСР, відродження Української державності	5/8	Усне опитування, тестування
24.	Загальні напрямки державно-правового розвитку України у 2004-2015 р.	5/8	Усне опитування, тестування

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання передбачено для студентів заочної форми навчання.

Індивідуальне завдання за своєю суттю представляє собою дослідницько-аналітичну роботу, за формою - має відповідати усім вимогам, які висуваються до реферату.

Вимоги до структури та оформлення індивідуального завдання:

Робота повинна:

- мати титульний аркуш із зазначенням усіх необхідних даних;
- план або зміст роботи, який відобразить структуру роботи, складовими якої є вступ, розділи роботи, висновки та список використаних джерел;
- вступ до роботи має включати зазначення актуальності теми; перелік науковців, які досліджували проблематику, цілі роботи;
- основний матеріал роботи має бути розташований по розділах;
- обов'язкове використання посилань на літературу в ході викладення основного змісту роботи;
- висновки мають відображати зміст основного матеріалу роботи та у повній мірі розкривати тему роботи;
- обсяг роботи – 15-20 сторінок.

6.1. Теми індивідуального завдання

1. Виникнення первинних форм державності та права у східних слов'ян.
2. Державний лад Київської Русі.
3. Державне право Київської Русі
4. Розвиток права на території України в період феодальної роздробленості (сер. XII - сер. XIV ст.).
5. Особливості державно-правового розвитку українського народу в період політичної роздробленості.

6. Галицько-Волинського князівства як центр об'єднання земель південно-західної Русі.
7. Державне право Галицько-Волинського князівства.
8. Передумови і процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського.
9. Суспільний лад Великого князівства Литовського.
10. Органи влади Великого князівства Литовського.
11. Право Запорізького козацтва в XVI - поч. XVIII ст.
12. Основні риси цивільного права на українських землях (сер. XIV - сер. XVII ст.).
13. Основні риси кримінального права на українських землях (сер. XIV - сер. XVII ст.).
14. Люблінська унія 1569 р. та створення Речі Посполитої.
15. Правове оформлення закріпачення українського селянства (міський патриціат, "простолюд" (бюргерство), міські низи (плебс).
16. Судова система Речі Посполитої.
17. Особливості Магдебурзького права на українських землях.
18. Гетьманщина як період державно-правового розвитку України
19. Гетьманські статті.
20. Включення правобережних та південних українських земель до складу Росії.
21. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
22. Земська реформа 1864 р. в Україні.
23. Міська реформа 1870 р. в Україні.
24. Військова реформа 1874 р.
25. Поліцейська реформа другої половини XIX ст.
26. Судова реформа 1864 р. в Україні.
27. Контрреформи 80 - 90 рр. XIX ст. на українських землях у складі Російської імперії.
28. Основні зміни в праві українських земель у складі Російської імперії в XIX столітті.
29. Політико-правове становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії.
30. Органи політичного управління на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини в XIX ст.
31. Політико-правові передумови утворення Центральної Ради
32. Органи управління Центральною Радою
33. Діяльність Центральної Ради зі створення органів місцевої влади та місцевого самоврядування.
34. Перший універсал Центральної Ради.
35. Другий універсал Центральної Ради.
36. Третій універсал Центральної Ради.
37. Четвертий універсал Центральної Ради.
38. Тенденції розвитку законодавства України під час правління гетьмана П. Скоропадського.
39. Рада Міністрів як гетьманський уряд.
40. Зовнішньополітична діяльність Гетьманату П. Скоропадського.

41. Створення Директорії, організація повстання проти Гетьманщини.
42. Одноосібне керівництво УНР С.Петлюрою.
43. Державно-правовий статус Директорії за прийнятим Трудовим конгресом Закону «Про форму влади в Україні»
44. Проголошення ЗУНР.
45. Радянсько- німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова — Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Приєднання західноукраїнських земель до складу УРСР.
46. Зміни в органах влади і управління УРСР в період Великої Вітчизняної війни.
47. Політика десталінізації та її наслідки для України.
48. Друга кодифікація права в УРСР.
49. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р.
50. Тенденції розвитку правової системи України після проголошення державної незалежності у 1991 р.
51. Проведення реформ та зміни у державно-правовій системі України в сучасний період.

7. Методи навчання

Метод навчання – взаємопов’язана діяльність викладача та студента, спрямована на засвоєння студентами системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання і загальний розвиток. Метод навчання є способом керівництва пізнавальною діяльністю студентів, що має виконувати три функції: навчальну, виховну і розвивальну.

Пояснювально-ілюстративний метод або інформаційно-рецептивний. Студенти одержують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник в "готовому" вигляді. Студенти сприймають і осмислюють факти, оцінки, висновки й залишаються в межах репродуктивного (відтворюючого) мислення. Цей метод знаходить широке застосування для передачі великого масиву інформації.

Репродуктивний метод. Діяльність студентів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкціями, приписами, правилами в аналогічних, подібних з показаним зразком ситуаціях. Організовується діяльність студентів за кількарізним відтворенням засвоєваних знань. Для цього використовуються різноманітні вправи, практичні завдання, програмований контроль, різні форми самоконтролю. Застосовується у взаємозв'язку з інформаційно-рецептивним методом (який передує репродуктивному). Разом вони сприяють формуванню знань, навичок і вмінь у студентів, формують основні розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення, перенесення, класифікація).

Метод проблемного викладу. Науково-педагогічний працівник до викладу матеріалу ставить проблему, формулює пізнавальне завдання на основі різних джерел і засобів. Показує спосіб вирішення поставленого завдання. Спосіб досягнення мети – розкриття системи доказів, порівняння точок зору, різних підходів. Студенти стають свідками й співучасниками наукового пошуку. Студенти не тільки сприймають, усвідомлюють і запам'ятовують готову інформацію, але й стежать за логікою доказів, за рухом думки науково-педагогічного працівника.

Частково-пошуковий, або евристичний, метод. Полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у навчанні (або сформульованих самостійно) пізнавальних завдань. Пошук рішення відбувається під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення здобуває продуктивний характер. Процес мислення поетапно направляє й контролюється педагогом або самими студентами на основі роботи над програмами (у тому числі й комп'ютерними) і навчальними посібниками. Метод дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на семінарах і колоквіумах.

Дослідницький метод. Проводиться аналіз матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу студентів. Студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри й виконують інші дії пошукового характеру. Завдання, які виконуються з використанням дослідницького методу, повинні містити в собі всі елементи самостійного дослідницького процесу (постановку завдання, обґрунтування, припущення, пошук відповідних джерел необхідної інформації, процес розв'язання завдання). У цьому методі найбільш повно проявляються ініціатива, самостійність, творчий пошук у дослідницькій діяльності. Навчальна робота безпосередньо переростає в наукове дослідження.

Дискусійні методи. Елементи дискусії (суперечки, зіткнення позицій, навмисного загострення й навіть перебільшення протиріч в обговорюваному змістовному матеріалі) можуть бути використані майже в будь-яких організаційних формах навчання, включаючи лекції. Дискусійні методи виступають як засіб не тільки навчання, але й виховання.

Ділова гра як метод активного навчання. Одним з найбільш ефективних активних методів навчання є ділова гра. Метод розкриває особистісний потенціал студента: кожен учасник може діагностувати свої можливості, а також у спільній діяльності з іншими учасниками. Позитивними факторами в застосуванні ділових ігор є активізація мислення студентів, підвищення самостійності майбутнього фахівця, наближення навчання до професійної діяльності, підготовка студента до професійної практичної діяльності; висока мотивація, емоційна насиченість процесу навчання.

Метод моделювання. Моделювання педагогічних ситуацій - це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємовідносини між учасниками діяльності складаються не природно, а організовані спеціально під керівництвом викладача, тобто штучно.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену з навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену (заліку) з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового екзамену (заліку).

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни (проходженні практики), складає 100.

Питання, які виносяться на складання підсумкового контролю

1. Предмет навчальної дисципліни “Історія держави і права України” та його місце в підготовці фахівців.
2. Основні джерела вивчення історії української державності і права.
3. Наукова періодизація історії держави і права України.
4. Дослов'янські державні об'єднання на українських землях.

5. Формування і розвиток античних державно-правових утворень у Північному Причорномор'ї кін. VII ст. до н.е. - перша половина VI ст. н.е. (загальна характеристика): поліси (Херсонес, Ольвія, Тіра, Пантікапей Боспорське царство).
6. Основні риси державного права античних держав Північного Причорномор'я (кінець VII ст. до н.е. - перша половина VI ст. н.е.
7. Держава і право на території України в період зародження і становлення феодалізму (VI - перша пол. XII ст.).
8. Джерела права Стародавньої Русі: звичаєве право; нормативні акти (закони, збірники законів "Руська Правда") нормативні договори; канонічне право формування правової системи. Державно-правова думка: Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, митрополит Іларіон.
9. Державне право Київської Русі: правовий статус населення. Форми державного устрою і правління.
10. Основні риси цивільного права в Київській Русі.
11. Основні риси процесуального права Київської Русі.
12. Джерела і основні риси державного права Русі в період роздробленості: причини роздробленості, її юридичне закріплення; правове становище населення.
13. Форма державного устрою і правління її особливості в Південно-західних землях Русі.
14. Утворення і розквіт Галицько-Волинського князівства як центру об'єднання земель південно-західної Русі.
15. Державний устрій і суспільний лад Галицько-Волинської держави.
16. Особливості правової системи Галицько-Волинської держави. Джерела права Галицько-Волинської держави.
17. Характеристика Руської Правди.
18. Магдебурзьке право на західноукраїнських землях.
19. Ліквідація автономії українських земель і перетворення їх на воєводства у складі Великого князівства Литовського.
20. Польсько-литовські унії: Кревська 1385, Городельська 1413, Люблінська 1569 21. Державний устрій і суспільний лад Великого князівства Литовського.
22. Право Запорізького козацтва в XVI - поч. XVIII ст. (Стара Січ).
23. Реєстрове козацьке військо.
24. Розбудова української національної держави часів Б.Хмельницького, його державницька програма та основні етапи її реалізації.
25. Політичний лад, адміністративно-територіальний поділ і правові засади Української козацької держави.
26. "Березневі статті" 1654 року і правове становище України в складі Московської держави.
27. Зборівський та Білоцерківський договори.
28. Гадяцький договір.

29. Державність України в часи Гетьманщини (після Івана Скоропадського та до її ліквідації наприкінці XVIII ст.). Докорінна протилежність демократичних традицій України і монархічних принципів політичних структур Московської держави.
30. І.Мазепа, його місце та роль в українському державотворчому процесі. 25. Конституція П.Орлика та його роль у поширенні в Європі ідеї “незалежності України”.
31. Остаточна ліквідація царизмом гетьманства та автономного устрою України.
32. Поступове закріпачення селянства та юридичне оформлення кріпосного права в Україні.
33. Причини падіння Української козацько-гетьманської держави.
34. Андрусівське перемир'я та “Вічний мир” і їх роль у збереженні цілісності України.
35. Кирило-Мефодіївське товариство, його документи, конституція Г.Андрузького.
36. Погляди Т.Г.Шевченка на українську державність.
37. Декабристський рух в Україні стосовно її державності.
38. Судівництво України-Гетьманщини. Судова реформа 1760-1763 рр.
39. Кодифікація права України після ліквідації Гетьманщини (кінець XVIII – перша чверть XIX ст.).
40. Вхідження Криму та Північного Причорномор'я до Російської держави.
41. Реформи 60-70-х років XIX ст. в Україні.
42. Селянська реформа 1861 р. в Україні.
43. Земська реформа 1864 р. в Україні.
44. Міська реформа 1870 р. в Україні.
45. Військова реформа 1874 р.
46. Державна думка XIX – початку XX ст.: народницький, консервативний, національнодержавницький напрями. Ідеї автономізму, федералізму, монархізму.
47. Конституційний проект М.Драгоманова.
48. Конституційний проект М.Грушевського.
49. Валуєвський циркуляр та Емський указ.
50. Відміна кріпосного права та інші реформи цісарської Австрії на західноукраїнських землях.
51. Народницький, робітничий та марксистський рухи та їх ставлення до української державності.
52. Столипінські реформи в Україні. “Українське питання” в Державних думах.
53. Утворення українських політичних партій, їх ставлення до державності України.
54. Політичні плани Росії, Австро-Угорщини та Німеччини щодо України напередодні Першої світової війни.
55. Українська держава доби Центральної Ради, її лад, універсали, проголошення УНР, прийняття Конституції, обрання Президента.
56. Ставлення Центральної Ради до жовтневого збройного перевороту в Петрограді. Ленінський маніфест до українського народу 17 грудня 1917 р. Наступ Муравйова на Київ. IV Універсал Центральної Ради.

57. З'їзд Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів (грудень 1917 р.), його рішення. Виникнення двовладдя в Україні.
58. Правові засади української державності доби Центральної Ради.
59. Причини падіння Центральної Ради.
60. Переворот 29 квітня 1918 р. в Україні, політика Гетьманської Держави П.Скоропадського, її державний та конституційний устрій. Причини падіння. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, її законодавча, виконавча і судова влади.
61. Акт Злуки та його значення для соборності України. Причини падіння ЗУНРу.
62. Українська Народна Республіка доби Директорії.
63. Отаманщина. Варшавський договір та його наслідки.
64. Ризький договір. Поразка визвольних змагань 1917-1921 рр. в Україні та її причини.
65. Проголошення ЗУНР.
66. Проголошення радянської влади в Україні як у федеративній частині Російської республіки. Створення першого радянського уряду в Харкові, структура органів державної влади.
67. Конституція УСРР 1919 р.
68. Конституція УРСР 1937 р.
69. Вхід України до складу СРСР.
70. Статус західноукраїнських земель у міжвоєнний період (20-30-ті роки ХХ ст.).
71. Економічні політики "воєнного комунізму", непу в Україні.
72. Утвердження адміністративно-командної системи в Україні.
73. Загальна характеристика конституцій УРСР 1919, 1924, 1929, 1937 і 1978 рр.
74. Возз'єднання західноукраїнських земель, Північної Буковини і Бессарабії.
75. Україна в стратегічних планах основних політичних сил Другої світової війни.
76. Проголошення відновлення самостійної Української держави у Львові.
77. Держава Україна – член ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій.
78. Завершення збирання основних українських земель у межах СРСР і адміністративно-репресивне вирішення територіально-етнічних проблем (возз'єднання Закарпатської України, передача частини західноукраїнських земель Польщі, депортації, передача Криму Україні).
79. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р.
80. Розгортання боротьби за національно-державне відродження наприкінці 80-х – початку 90-х років. Виникнення багатопартійності, лібералізація виборчої системи, перші демократичні вибори 1990 року.
81. Розвиток правової думки в умовах багатопартійності. Демократичні зміни в праві СРСР (сер. 80-х - 1991 рр.).
82. Становлення і розвиток незалежної України, її конституційно-правове та міжнародно-правове забезпечення (1991-1996 рр.).
83. Декларація про державний суверенітет УРСР від 16 червня 1990 р.
84. Акт проголошення незалежності України 1 грудня 1991 р. Правове оформлення розпаду СРСР.

85. Тенденції розвитку правової системи України після проголошення державної незалежності у 1991 р.
- 86.
87. Утвердження статусу незалежної Української держави, її міжнародне визнання.
88. Конституційний договір 1995 р.
89. Розробка та прийняття Конституції України 1996 р
90. Система органів державної влади та місцевого самоврядування з Конституції України 1996 р.
91. Становлення правової системи України.
92. Основні тенденції розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 р
93. Політична криза 2004 році «Помаранчева революція» в Україні.
94. Конституційної реформи 2004 р. Трансформація форми державного правління в Україні.
95. Конституційна реформа 2010 р., її особливості.
96. Проведення реформ та зміни у державно-правовій системі України в сучасний період.
97. Революція Гідності 2014 р.

9. Схема нарахування балів

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен/залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 40 = 40$:

Формула обчислення

$$\sum 40 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \times 8 \text{ (вісім)}$$

Примітка:

$\sum 40$ – сума максимальної кількості балів

$\sum 1$ – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.

$\sum 2$ – кількість семінарських занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Індивідуальне завдання – 10 балів

Контрольна робота – 10 балів.

Поточний контроль						Індивідуальне завдання*	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен /залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	TN					
$\Sigma 40$						10	10	60	40	100

T1, T2 ... TN – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання контрольних та екзаменаційних/залікових робіт.

Контрольні та екзаменаційні (залікові) роботи виконуються у письмовій формі. Контрольна робота складається з 10 тестових завдань, екзаменаційна/залікова робота – із 40 тестових завдань. Кожне тестове завдання має п'ять варіантів відповідей, тільки одне яких є правильним; за кожну правильну відповідь нараховується один бал.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	За чотирирівневою шкалою оцінювання	За дворівневою шкалою оцінювання
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	зараховано
50-69	задовільно	зараховано
1-49	незадовільно	незараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К. : Юрінком, 1996. 80 с.
2. Декларація про державний суверенітет України : прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1990. № 31. Ст. 429.
3. Василенко М. П. Матеріали до історії українського права. У Києві : З друк. Всеукр. АН, 1929. 335 с.

4. Галицько-Волинський літопис : дослідження. Текст. Коментар. НАН, Інститут історії України ; за ред. М. Ф. Котляра. К. : Наукова думка, 2002. 400 с.
5. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : збірник документів. АН України, Ін-т археографії ; упоряд.: В. Й. Горобець. К. : Наукова думка, 1993. 392 с.
6. Документи Богдана Хмельницького, 1648 – 1657. відп. ред. Ф. П. Шевченко ; упоряд.: І. Крип'якевич. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 740с.
7. Історія української Конституції / упоряд.: А. Слюсаренко, М. Томенко ; Українська правнича фундація. К. : Право, 1997. 464с.
8. Конституційні акти України, 1917–1920 : невідомі конституції України. – К. : Філософська і соціологічна думка, 1992. 272с.
9. Літопис руський : за іпатським списком / пер. з давньорус. Л. Є. Махновець ; відп. ред. О. В. Мишанич. К. : Дніпро, 1989. 592с.
10. Права за якими судиться малоросійський народ, 1743. відп. ред. Ю. С. Шемчушенко. К., 1997. 547с.
11. Повість минулих літ / переказ В. Близнеця. К. : Веселка, 1982. 226 с.
12. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. за ред. Ківалова С., Музиченка П., Панькова А. – К. : Юридична література, 2002. 464 с. Давньоруськ., укр. та лат. мовами. – (Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. ; т. 1).
13. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. за ред. Ківалова С., Музиченка П., Панькова А. К. : Юридична література, 2002. . 560с. Давньоруськ., укр. та лат. мовами. – (Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. ; т. 2).
14. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. за ред. Ківалова С., Музиченка П., Панькова А. Одеса : Юридична література, 2002. 568с. Давньоруськ., укр. та лат. мовами. (Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. ; т. 3, кн. 2).
15. Судебник Казимира (1468 г.) / отв. ред. А. Тила. Вильнюс, 1967. 32 с.
16. Українська Центральна Рада : документи і матеріали : у 2 т. К. : Наукова думка. Т. 1 : 4 березня – 9 грудня 1917 р. 1996. 592 с.
17. Українська Центральна Рада : документи і матеріали : у 2 т. К. : Наукова думка. Т. 2 : 10 грудня 1917 р. 29 квітня 1918 р. 1997. 424 с.
18. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. за ред. В. Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре, 1997. – Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку XX ст. 464 с.
19. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. К. : Ін Юре, 1997. Т. 2 : Лютий 1917 р. 1996 р. 800 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права : навч. посібник / упоряд.: Чайковський А. С.(кер.) Копиленко О. Л., Кривоніс В. М. [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
21. Бурдін М. Ю. Історія держави і права України: практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін.; за ред. М. Ю. Бурдіна. Х.: ФОП Бровін О. В., 2017. 444 с.
22. Гавриленко О. А. Історія держави і права України: хрестоматія-практикум: навчальний посібник / О. А. Гавриленко, І. А. Логвиненко, Л. В. Новікова. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2015. 348 с

23. Гончаренко В. Д. Історія держави і права України: підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. Х.: Право, 2013. 704 с.
24. Заруба В. М. Історія держави і права України : навч. посібник. К. : Істина, 2006. 416 с.
25. Захарченко П. П. Історія держави і права України : підручник. К. : Атіка, 2004. 368 с.
26. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. К. : КУП НАНУ, 2013. 892с
27. Іванов В. М. Практикум з історії держави і права України : навч. посібник. К. : МАУП, 2006. 724 с.
28. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. К. : Ін Юре, 2000. Т. 1. 648 с.
29. Історія держави і права України. Академічний курс : підручник : у 2 т. за ред. В. Я. Тація., А. Й. Рогожина. К. : Ін Юре, 2000. Т. 2. 580 с.
30. Історія держави і права України : підручник. за ред. А. С. Чайковського. К. : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
31. Історія українського права : курс лекцій. за ред. О. О.Шевченка. К. : Олан, 2001. 214 с.
32. Кузьминець О. Історія держави і права України. О. Кузьминець, В. Калиновський ; за ред. проф. Я. Ю. Кондратьєва. Вид. 2-ге, допов. К. : Україна, 2002. 446 с.
33. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2007. 624 с.
34. Кульчицький В.С. Й. Історія держави і права України : навч. посібник. Вид. 2-ге, допов. і перероб. К. : Атіка, 2006. 352 с.
35. Музиченко П. Історія держави і права України : навч. посібник. 3-тє вид., стереотип. К. : Знання, 2001. 429 с.

Додаткова література

1. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності Української держави / Б. Андрусишин // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / засн. Президія Акад. правових наук Укр. 2012. № 4. С. 114 – 122
<https://scholar.google.com.ua/citations?user=JnmP7qkAAAAJ&hl=uk>
2. Бойко І. Боротьба українського народу за державну незалежність у 1917 – 1921 рр. : уроки для сучасної України / І. Бойко // Право України : юрид. журн. / засн. Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, НУ "Юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого" та ін. 2016. № 1. С. 182 – 191.
https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_01_16/Boyko_I_1_16/
3. Бондарук Т.І. Історико-правові есе / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Відпов. ред. І. Б. Усенко. К.: ФОП Грінь Д. К., 2017. 248 с.
<https://www.nas.gov.ua/EN/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000010686>
4. Буша Н.Д. До питання участі народу в управлінні державними справами в Київській Русі, Литовсько-Руській державі та Речі Посполитій / Н.Д. Буша // Держава і право : зб.

наук. праць. Юрид. і політ. науки / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2010. № 4 (№ 50).

С. 108 – 113.

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34678/19Busha.pdf?sequence=1>

5. Ващук Д.П. Формування правової культури Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.//Український історичний журнал.

2014. №1. С.59 – 72.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Vaschuk_Dmytro/Stanovlennia_ta_rozvytok_pravovoi_sySTEMY_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_u_druhii_polovyni_XV_pers.pdf?PHPSESSID=lhdv45671qppitudrvnt165m2

6. Ващук Д.П. Становлення та розвиток правової системи Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.: на прикладі Київщини й Волині //Український історичний журнал. 2015. №2. С.99 – 112. URL: www.history.org.ua/?libid=10173

https://shron1.chtyvo.org.ua/Vaschuk_Dmytro/Stanovlennia_ta_rozvytok_pravovoi_sySTEMY_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_u_druhii_polovyni_XV_pers.pdf?PHPSESSID=lhdv45671qppitudrvnt165m2

7. Винник Н.М. Історико-правові аспекти становлення української державності в Закарпатті (1918-1939 рр.) / Н.М. Винник // Південноукраїнський правничий часопис. 2011. № 1. С. 237 – 240. https://histj.oa.edu.ua/assets/files/full/n25_16/30.pdf

8. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. - перша половина VI ст. н. е.) : монографія / О.А. Гавриленко. Харків : Парус, 2006. 352 с.

https://chtyvo.org.ua/authors/Havrylenko_Oleksandr/Antychni_derzhavy_Pivnichnoho_Prychornomia_bilia_vytokiv_vitchyznianoho_prava/

9. Гавриленко О.А. Історія держави і права України: стародавня доба: навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2011. 64 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/604659/> .

10. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради – проголошення незалежності УНР URL: http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/video_iv_universal.php

12.Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/172doc.php>

13.Грозовський І.М. Право Нової Січі (1734 – 1775 рр.): Навч. посібник. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 108 с.

14.Гуржій О.І. Політико-адміністративне й територіальне реформування Гетьманщини у XVIII ст.: причини, перебіг, наслідки. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 80 с. URL:: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7596-6/978-966-02-7596-6.pdf>

15.Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. Т. 1: (1648–1649 рр.) .НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Канадський інститут українських студій (Едмонтон). К., 2012. 680 с.

Т. 2: (1650–1651 рр.). К., 2013. 704 с. Т. 3: (1651–1654 рр.) :Упорядн. о. Ю. Мицик. – К.,2014. Т. 4: 1655–1658 рр. / Упорядн. о. Ю. Мицик; К., 2015. 540 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0008111>

16. Єфіменко Г. Статус УСРР та її взаємовідносини з РСФРР: довгий 1920 рік . К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. 367 с.

17. Іванова А.Ю. Правосвідомість як джерело права у перехідних державах (на прикладі української революції 1917-1921 рр.) / А.Ю. Іванова // Правова держава : щорічник наук. праць / редкол.: Ю.С.Шемшученко (гол. ред.) та ін., Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2015. Вип. 26. С. 52 – 60. https://scholar.google.com.ua/citations?user=wKN_kf8AAAAJ&hl=ru
18. Кобилецький М. Магдебурзьке право як джерело кодифікації українського права (XVIII – початок XIX ст.) / М. Кобилецький // Вроцлавсько-львівський юридичний збірник. 2011. № 2. С. 252-287. https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/121566/PDF/02_Kobylecky_M_Mah_deburzke_prawo_w_Ukrajini.pdf
19. Ковальова С.Г. Суб'єкти правовідносин у литовсько-руському праві XIV-XV ст. / С.Г. Ковальова // Правова держава : щорічник наук. праць / редкол.: Ю.С.Шемшученко (гол. ред.) та ін., Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2011. Вип. 22. С. 114-119. <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/2316?mode=full>
20. Кульчицький П. Законодавство Західно-Української Народної Республіки: проблеми дослідження / П. Кульчицький // Вісник Львівського університету. Серія юридична : зб. наук. праць / засн. Львів.нац. ун-т ім. І. Франка. Юридичний ф-т. 2012. Вип. 56. С. 111 – 116. <http://radnuk.info/home/24152-2013-04-15-19-47-03.html>
21. Логвиненко І.А. Гетьманат в Українській державі: сутність та особливості / І.А. Логвиненко // Право і безпека : Наук. журн. : засн. Хар. нац. ун-т внутр. справ. 2010. № 5(37). С.42 – 44. <https://dspace.univd.edu.ua/items/2e429713-0b62-47de-a47c-7fe5c81b11d9>
22. Матвєєва Т. Право Гетьманщини у XVIII ст. Форум права. 2016. № 2. С. 114 – 123. <https://scholar.google.com.ua/citations?user=YU0VqYQAAAAJ&hl=ru>
23. Мельник І. Дві листопадові революції у Львові – 1848 і 1918. URL::<http://zbruc.eu/node/14875>
24. Нариси історії української революції 1917-1921 років.: у 2 кн. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К.: Наукова думка, 2011. Кн. 1 / [В.Ф. Верстюк (кер.) та ін.]. 2011. 390 с.
- Нариси історії української революції 1917-1921 років.: у 2 кн. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. К.: Наукова думка, 2012. Кн. 2 . 2012. 464 с. <http://resource.history.org.ua/item/0007096>
25. «Пакти і Конституції» Української козацької держави. – Львів: Світ, 2011. 440 с.: факсиміле. URL: <https://www.academia.edu/10248326/>
27. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / В.Д. Гончаренко, В.М. Єрмолаєв, В.О. Рум'янцев та ін. X. : Право, 2008. Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. 728 с. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3176/1/Khaystova_65.pdf
28. Ромінський Є.В. Категорія рівність у праві та судочинстві Давньої Русі Княжої доби / Є.В. Ромінський // Альманах права. 2013. №4. С. 271 – 274.

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/528f8506-694c-44508836-cf82d7f0013b/content>

29. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХУІІ ст. (1648 – 1676 рр.). К, 2009. 467 с. URL: <http://histua.com/knigi/ukrainskanatsionalna-revoliutsiia>

30. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах.

Том I Статут Великого князівства Литовського 1529 року. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.; Том II Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Одеса: Юридична література, 2003. – 560 с.; Том III Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн.1. Одеса:

Юридична література, 2004. 672 с.

https://chtyvo.org.ua/authors/Kivalov_Serhii/Statuty_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_Tom_III_Statut_Velykoho_kniazivstva_Lytovskoho_1588_roku_Kn2/

31. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення ХVII-ХVIII ст. У 2 кн. – Кн. 1 / В. Смолій (відп. ред.), Т. Чухліб (заст. відп. ред.) НАНУ. Інститут історії України. К., 2018. 610 с. Кн. 2 / В. Смолій (відп. ред.), Т. Чухліб (заст. відп. ред.). К.: Інститут історії України, 2018. 580 с.

<http://resource.history.org.ua/item/0013665>

32. Худояр Л.В. Джерела права Запорозької Січі / Л.В. Худояр // Правова держава : щорічник наук. праць / редкол.: Ю.С.Шемшученко (гол. ред.) та ін., Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2015.

Вип. 26. С. 35 – 43.

33. Чоп Г. П'ять спроб України оголосити незалежність: від Центральної Ради до ОУН URL: Режим доступу:URL:

http://ipress.ua/articles/pyat_sprob_ukrainy_progolosyty_nezalezhnist_vid_tsentralnoi_rady_do_oun_26149.html

34. Шевчук В. О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення ХVI-ХVIII ст. : у 2 кн. Кн. 2. Київ : Кліо, 2019. 1120 с. URL:

<https://nashformat.ua/>.

35. Яковлів А. Українсько-московські договори в ХVII – ХVIII віках. //Укр. іст. журн.1993, №№ 4 – 9 ,11 – 12; 1994. URL:

<http://www.history.org.ua/?litera&askAbout=journal;>

<http://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/10561/file.pdf>

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

- Навчально-методичний комплекс з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» - http://jurfak.univer.kharkov.ua/kafedry/kaf_dergh-prav/dp_metod.php
- Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
- Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
- Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
- Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>

- Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – <http://www.gp.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
- Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Української асоціації районних та обласних рад. – <http://uaror.org.ua/>
- Історія держави і права України – http://www.twirpx.com/files/law/igp_sng/ukraine